

Πρωτοπρ. Constantin Coman



Ἡ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι
ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν

ΙΕΡΑ ΜΕΓΙΣΤΗ ΜΟΝΗ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΟΥ
ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	9
1. Ὁ ἐρμηνευτικὸς ρόλος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.....	13
2. Κεντρικὲς ἐρμηνευτικὲς θέσεις τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.....	55
3. Ἡ Ἀγιοπνευματικὴ ἐμπειρία ὡς βάση τῆς θεολογικῆς αὐθεντίας τῶν Ἁγίων Πατέρων	85
4. Ἡ Ἁγία Γραφή στὰ ἔργα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ	125
5. «Ἴδου γὰρ ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι»	159
6. Οἱ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.....	181
7. Ὁ «πνευματικὸς» καὶ ὁ «ψυχικὸς» ἄνθρωπος.....	195
8. Μίσος καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν κόσμον.....	225
9. Ἡ Θεοτόκος καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας.....	241

10. Τὸ ἡσυχαστικὸ πνεῦμα τοῦ Γέροντος
Ἰωσήφ τοῦ Ἡσυχαστοῦ καὶ ὁ ἡσυχασμὸς
στὴν Ρουμανία σήμερα 261
11. Ὁ Θεολόγος τῆς Θείας Ἀγάπης 279
12. Ἡ ἐκκοσμίκευση τῆς βιβλικῆς γλώσσας 305
13. Ἡ ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν
καὶ ὁ Οἰκουμενισμὸς 317
14. Ἡ πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴ
στὴν Φιλοκαλικὴ ἐρμηνεία 333

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ βιβλικὴ γραμματεία σημείωσε κατὰ τὴν τελευταία περίοδο ἐντυπωσιακὴ πρόοδο. Ἡ προτεσταντικὴ θεολογία ποὺ ἀναγνωρίζει ὡς μοναδικὸ φορέα τῆς θείας ἀποκαλύψεως τὴν Ἁγία Γραφή, ἀλλὰ καὶ ἡ ρωμαιοκαθολικὴ θεολογία ἀκολουθώντας σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν προτεσταντικὴ, παρουσίασαν πλῆθος ἐρμηνευτικῶν συγγραμμάτων, ὅπως ἐπίσης καὶ κριτικῶν ἐκδόσεων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἡ σχετικὴ ἐνασχόληση καὶ πολλῶν ὀρθοδόξων θεολόγων ἦταν ἐδῶ ἐμφανής. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖο πραγματοποιήθηκε σὲ περιορισμένη κλίμακα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ὀρθοδόξων ἦταν ἡ ἐπεξεργασία καὶ ἀνάδειξη τῆς Πατερικῆς Ἀγιοπνευματικῆς ἐρμηνευτικῆς.

Ὅρισμένες προσπάθειες νεωτέρων ἀκαδημαϊκῶν καὶ ἄλλων θεολόγων ποὺ καταβλήθηκαν πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴν, μαρτυροῦν πόσο γόνιμη εἶναι ἡ ἐνασχόληση μὲ τὴν Πατερικὴ ἐρμηνευτικὴ καὶ πόσο αὐτὴ συμβάλλει στὸν πλουτισμὸ τῆς εὐρύτερης ἐρμηνευτικῆς προσπάθειας. Δεδομένου μάλιστα ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή ἀποτελεῖ κοινὸ τόπο ἀναφορᾶς ὅλων τῶν χριστιανικῶν ὁμολογιῶν, γίνεται προφανές ὅτι ἡ ὀρθόδοξη ἐρμηνευτικὴ τῶν Γραφῶν μπορεῖ νὰ συντελέσει ἀποφασιστικὰ στὴν ὀρθότερη κατανόηση καὶ τὴν αὐθεντικότερη προσέγγιση τῆς εὐαγγελικῆς ἀλήθειας ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανούς.

Ἡ Ἀγία Γραφή δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὸ φιλολογικὸ βιβλίο. Εἶναι τὸ βιβλίο τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ παραδόθηκε καὶ ἀποτυπώθηκε στὴν Ἐκκλησία Του μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα: «ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι» (Β΄ Πέτρ. 1,21). Προκειμένου λοιπὸν νὰ «ἀναγνώσει» κάποιος τὰ ἱερὰ αὐτὰ κείμενα, χρειάζεται νὰ ἔχει τὸ Πνεῦμα ἐκεῖνο ποὺ ἐνέπνευσε τοὺς ἱεροὺς συγγραφεῖς τους. Ἔτσι προσέγγισαν τὴν Ἀγία Γραφή οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ λεγόμενη μεταπατερικὴ ἢ μᾶλλον ἀντιπατερικὴ θεολογικὴ προσέγγισή της ποὺ περιφρονεῖ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ξένη καὶ ἀντίθετη πρὸς τὸ φρόνημα τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἡ ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν δὲν εἶναι μαγικὸ προϊόν, ἀλλὰ ἔργο κεκαθαρμένου νοῦ ποὺ γίνεται δεκτικὸς τοῦ θείου φωτισμοῦ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος ὡς ἓνα τουλάχιστον βαθμὸ ὁ «συμπνευματισμὸς» τοῦ μελετητοῦ τῆς Γραφῆς μὲ τὸ Πνεῦμα ποὺ ἐνέπνευσε τοὺς συγγραφεῖς της. Δὲν μπορεῖ νὰ «διαβάσει» κάποιος τὴν Ἀγία Γραφή, δηλαδή νὰ περάσει μέσα ἀπὸ τὶς γραμμὲς τοῦ κειμένου στὸ πνεῦμα της, ἂν δὲν προσεγγίσει ὡς ἓνα βαθμὸ τὸ Πνεῦμα ποὺ ἐνέπνευσε τοὺς συγγραφεῖς της. Καὶ ἐπειδὴ μπορεῖ εὐκόλα ὁ καθένας κατὰ τὴν μελέτη του νὰ προβάλλει ἀτομικὲς ἀπόψεις, χρειάζεται κάποιον φορέα ἀσφαλείας. Καὶ ὁ φορέας αὐτὸς εἶναι ὁ «θεσμὸς τῆς Ἐκκλησίας» ποὺ συγκροτεῖται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα.

Ὁ ἀγαπητὸς μας πρωτοπρεσβύτερος Κωνσταντῖνος

Κόμαν με τὸ διδακτικὸ καὶ συγγραφικὸ ἔργο του, ἀλλὰ καὶ με τὴν ὄλη παρουσία του στὸν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας, ἔχει ἀποδείξει ὅτι διαπνέεται ἀπὸ τὸ πατερικὸ καὶ φιλοκαλικὸ πνεῦμα. Τώρα με τὸ βιβλίο του, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν*, ἀναζωογονεῖ τὴν ὀρθόδοξη ἐρμηνευτικὴ στηριζόμενος στὴν Πατερικὴ Παράδοση. Αὐτὴ ἦταν πάντοτε «συναφειακὴ», γιατί συνδεόταν διαρκῶς με τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς τῆς, ἦταν δηλαδὴ παραδοσιακὴ. Εὐχόμεσθε στὸν συγγραφέα νὰ συνεχίσει τὴν προσπάθειά του αὐτὴν καὶ νὰ βρεῖ καὶ ἄλλους συνοδοιπόρους.

Ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς
Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου

Γεώργιος Ἐβραϊμ

1. Ἑλληνική μετάφραση τῆς μελέτης «The Hermeneutic Role of the Holy Spirit. Commentary on John 14-18» ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ βιβλίο «Ἁγία Γραφή καὶ σύγχρονος ἄνθρωπος. Τιμητικὸς Τόμος στὸν Καθηγητὴ Ἰωάννη Δ. Καραβιδάπουλο», Ἐκδόσεις Π. Πουρινάρ, Θεσσαλονίκη, 2006.

2. Ὅλοι οἱ σχολιαστὲς θεωροῦν τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ἑνιαῖο τόσο ὡς πρὸς τὸν σκοπὸ ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό του. Ὁ C.H. Dodd θεωρεῖ τὰ κεφάλαια 13-17 ὡς μία ἐνότητα (ἐντάσσοντας ἐστὶ αὐτὴν καὶ τὴν προσευχὴ τοῦ κεφαλαίου 17), καὶ τοὺς δίνει τὸν τίτλο *Οἱ Ἀποχαιρετιστήριοι Λόγοι* (*The Interpretation of*

Ο ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΟ ΙΩ. 14-16¹

Τὸ γενικὸ πλαίσιο

Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν σύλληψη καὶ τὸ Πάθος Του, ὁ Χριστὸς ἔχει τὴν σφοδρὴ ἐπιθυμία νὰ βρεθεῖ μὲ τοὺς Μαθητὲς Του γιὰ νὰ συμπάγουν τὸ τελευταῖο δεῖπνο καὶ νὰ τοὺς μιλήσει γιὰ ὅλα ἐκεῖνα τὰ σημαντικὰ πράγματα ποὺ συνδέονται μὲ τὸν ἀποχωρισμὸ καὶ τὴν σοβαρότητα τῶν γεγονότων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀκολουθήσουν τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα (Ἰω. 13,1-2). Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης καταγράφει τὸν μακρὸ καὶ περιεκτικὸ ἀποχαιρετιστήριον λόγον τοῦ Κυρίου (κεφ. 14-16) σὲ μιὰ κειμενικὴ ἐνότητα ποὺ ἔμελλε νὰ ἔχει ἕναν ἰδιάζοντα ρόλο στὴν ὅλη δομὴ τοῦ Δ' Εὐαγγελίου². Ὅπως εἶναι φυσικόν, ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ

1. Ἑλληνικὴ μετάφραση τῆς μελέτης «The Hermeneutic Role of the Holy Spirit. Commentary on John 14-16» ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ βιβλίον «Ἁγία Γραφή καὶ σύγχρονος ἄνθρωπος. Τιμητικὸς Τόμος στὸν Καθηγητὴ Ἰωάννη Δ. Καραβιδόπουλο», Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2006.

2. Ὅλοι οἱ σχολιαστὲς θεωροῦν τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ἐνιαῖον τόσο ὡς πρὸς τὸν σκοπὸ ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό του. Ὁ C.H. Dodd θεωρεῖ τὰ κεφάλαια 13-17 ὡς μιὰ ἐνότητα (ἐντάσσοντας ἔτσι σὲ αὐτὴν καὶ τὴν προσευχὴ τοῦ κεφαλαίου 17), καὶ τοὺς δίνει τὸν τίτλον *Οἱ Ἀποχαιρετιστήριον Λόγοι* (*The Interpretation of*

ἀποχαιρετιστήριου αὐτοῦ λόγου στοχεύει στήν παρηγορία τῶν Μαθητῶν, οἱ ὅποιοι πρόκειται νὰ ἀφεθοῦν μόνοι, χωρὶς τὸν Διδάσκαλό τους, σ' ἓνα ἀπολύτως ἐχθρικό περιβάλλον. Ὁ Χριστὸς προβλέπει τὴν σύγχυση τῶν Μαθητῶν ὅταν αὐτοὶ βρεθοῦν ἀντιμέτωποι μὲ τὸν χωρισμὸ καὶ τὰ ἄλλα ἐπερχόμενα γεγονότα. Τοὺς ἀποκαλύπτει τὸν πόνο ποὺ θὰ γευθοῦν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ ἀγαθὰ προμηνύματα ποὺ πρόκειται νὰ λάβουν. Ὁ Χριστὸς λέγει στοὺς Μαθητὲς ὅτι ἡ ἀναχώρησή Του πρὸς τὸν Πατέρα δὲν ἰσοδυναμεῖ μὲ ἐγκατάλειψη, ἀλλὰ ὅτι θὰ εἶναι εὐεργετική καὶ χρήσιμη γι' αὐτούς (Ἰω. 14,1-3,18). Τοὺς ὑπόσχεται ἀκόμη ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἀφήσει μόνους, ἀλλὰ ὅτι θὰ τοὺς στείλει ἄλλον Παράκλητο. Ὅπως πράττει καὶ μὲ ἄλλα θέματα τοῦ ἀποχαιρετιστήριου λόγου Του, ὁ Χριστὸς ἐπανέρχεται στὸ θέμα τῆς ἀποστολῆς ἄλλου Παρακλήτου περισσότερες ἀπὸ μία φορές (Ἰω. 14,15-17. 25-26. 15,26-27. 16,7-15). Κάθε φορὰ προσθέτει ὀλοένα καὶ περισσότερες πληροφορίες σχετικά μὲ τὸ ἔργο τοῦ Παρακλήτου³.

the Fourth Gospel, University Press, Cambridge, 1978, σελ. 390). Ὁ Helmut Koester, στὸ πρόσφατο ἔργο του *Introduction to the New Testament, volume 2, History and Literature of Early Christianity*, New York-Berlin, 2000, σελ. 194, περιλαμβάνει τὴν ἐνότητα αὐτὴ τοῦ κειμένου τοῦ Κατὰ Ἰωάννην στὸ δεύτερο μέρος τοῦ Εὐαγγελίου (Κεφ. 11,55-19,42: Ἡ Ἀποκάλυψη στοὺς Μαθητὲς), χωρίζοντάς το σὲ δύο μέρη. Θεωρεῖ, ὄντως, ὅτι ἔχουμε δύο τμήματα τοῦ ἀποχαιρετιστήριου λόγου: κεφ. 13,1-14,31: Τελευταῖο δεῖπνο καὶ ἀρχικὸς ἀποχαιρετιστήριος λόγος· κεφ. 15,1-16,33: δεύτερο τμήμα τοῦ ἀποχαιρετιστήριου λόγου.

3. Ὁ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΤΣΑΚΩΝΑΣ θεωρεῖ ὅτι ὑπάρχουν πέντε διαβεβαιώσεις τοῦ Χριστοῦ σχετικά μὲ τὸ Παράκλητο Πνεῦμα, καὶ διαιρεῖ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ κεφαλαίου 16 σὲ δύο μέρη: πρῶτον, στίχ. 7-11

Ἀνάλυση Κειμένου

Ἡ ἀνάλυση ἀποβλέπει στὸ νὰ ὑπογραμμίσαι τὸ ἐρμηνευτικὸ ἔργο τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖο, κατὰ τὴν ἀπόψή μου, ἀποτελεῖ τὴν κύρια ἐστία τῆς πνευματολογικῆς πραγματείας στὰ δύο αὐτὰ κεφάλαια τοῦ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου. Ἡ πρώτη ἀναφορὰ στὴν ἀποστολὴ τοῦ Παρακλήτου γίνεται στοὺς στίχους Ἰω. 14,15-17:

«Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε. καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένη μεθ' ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὐδὲ γινώσκει αὐτό· ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται».

Θὰ ἀρχίσω ἀπὸ τὸ προσωνύμιο ποὺ ὁ Χριστὸς ἀποδίδει στὸ Ἅγιο Πνεῦμα, αὐτὸ τοῦ Παρακλήτου. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ προσωνύμια ποὺ χρησιμοποιοῦνται συνηθέστερα στὰ κείμενα προκειμένου νὰ ἀναφερθοῦν στὸ Ἅγιο Πνεῦμα (Ἰω. 14,16.26. 15,26. 16,7). Παρ' ὅτι θεωρεῖται ὅτι ἀνήκει ἀποκλειστικά, ἢ τουλάχιστον κατὰ ἓνα ἰδιαιτέρο τρόπο, στὸ Πνεῦμα, τὸ προσωνύμιο αὐτὸ ἀνήκει καὶ στὸν Χριστό. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἓνας «ἄλλος» Παράκλητος, ποὺ βρίσκεται ἀσφαλῶς σὲ σχέση μὲ τὸν Χριστό⁴. Πράγματι, ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται Παράκλητος

καὶ δεύτερον, στίχ. 12-15. Βλ. Β. ΤΣΑΚΩΝΑΣ, Ἡ περὶ Παρακλήτου Πνεύματος διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ἐν Ἀθήναις 1978, σελ. 136-7.

4. «...τουτέστιν, Ἄλλον ὡς ἐμέ» (Τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσόστομου,

σὲ κάποιο ἄλλο κείμενο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, στὴν Α΄ Καθολικὴ Ἐπιστολὴ του (Α΄ Ἰω. 2,1). Ὡστόσο, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν Παράκλητος, καθὼς σὲ τρεῖς ἄλλες ἀναφορὲς ὁ ἐν λόγῳ ὄρος φέρει ὀριστικὸ ἄρθρο («ὁ Παράκλητος»). Τί ὅμως σημαίνει ἀκριβῶς ἡ λέξη «Παράκλητος»; Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξηγήσουμε ἐπακριβῶς τὴν ἐλληνικὴ αὐτὴ λέξη⁵. Ἡ ἀρχικὴ τῆς ἔννοια στὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά εἶναι αὐτὴ τοῦ συνηγόρου, τοῦ νομικοῦ συμπαραστάτη⁶. Ἡ ἔννοια ποὺ προκύπτει ἐδῶ ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα εἶναι ὅτι ὁ Παράκλητος θὰ βρίσκεται στὸ πλευρὸ τῶν Ἀποστόλων γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Πατρὸς προκειμένου νὰ τοὺς προσφέρει παραμυθία μέσα στὸν ἐχθρικὸ κόσμον ποὺ θὰ ζοῦν μετὰ τὸν χωρισμὸ τοὺς ἀπὸ τὸν Χριστό. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος θεωρεῖ ὅτι ὁ Χριστὸς στὶς συζητήσεις Του μὲ τοὺς Μαθητὲς Του ἀποκαλοῦσε συνεχῶς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα Παράκλητο, λόγῳ τῶν συνεχῶν δοκιμασιῶν στὶς ὁποῖες αὐτοὶ ἐπρόκειτο νὰ ὑποβληθοῦν⁷.

Ἰπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστήν, 75, PG 59, 403). «Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ Ἰωάννης θεωρεῖ τὸν Ἰησοῦ Παράκλητο, τὸ ἔργο τοῦ ὁποίου θὰ συνεχιστεῖ ἀπὸ κάποιο ἄλλο ποὺ πρόκειται νὰ ἀποσταλεῖ». B. NEWMAN-E. NIDA, *A translator's handbook on the Gospel of John*, UBS, 1980, σελ. 466.

5. Ἡ Jerusalem Bible καὶ ἡ TOB διατηροῦν τὴν ἀρχικὴ λέξη Παράκλητος, δεχόμενες ἔτσι ὅτι εἶναι ἀδύνατον ὁ ὄρος αὐτὸς νὰ μεταφραστεῖ μονολεκτικὰ μὲ ἀκρίβεια. Ὁ BARRETT πράττει τὸ ἴδιο στὰ δικά του σχόλια, βλ. σελ. 461.

6. Βλ. C. K. BARRETT, *The Gospel according to St. John*, London 1978, σελ. 462. Β. ΤΣΑΚΩΝΑΣ, ὅπ.π. σελ. 184.

7. «Συνεχῶς δὲ Παράκλητον καλεῖ, διὰ τὰς συνεχούσας αὐτοὺς τότε θλίψεις» (Ἰω. Χρυσόστομος, ὅπ.π., 75, 407).